

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนานั้นมีศิลปะที่เป็นรูปแบบหรือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ซึ่งศิลปะของพระพุทธศาสนาเรียกว่า พุทธศิลป์ พุทธศิลป์หรือศิลปะในทางพระพุทธศาสนา คือ สิ่งที่สร้างขึ้นมารับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ทั้งในลัทธิมหายานและเถรวาท^๑ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะในเรื่องของประติมากรรมในทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งด้านงานศิลปะตามสิ่งก่อสร้างต่างๆ อย่างพระสถูปหรือเจดีย์ เป็นต้น พระสถูปเจดีย์ที่มีปรากฏในสยามประเทศมีอยู่หลายรุ่นหลายสมัย ที่เก่าแก่จนถึงสมัยทวารวดีก็มีอยู่หลายแบบ หรือเก่าไปยิ่งกว่านั้นจนถึงยุคร่วมสมัยกับพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งส่งสมณทูตมายังสุวรรณภูมิ คือ พระโสณเถระและพระอุตรเถระก็อาจมี แต่สถูปเหล่านั้นอาจทยอยสูญหายไปแล้ว หรืออาจเหลือแต่เพียงเนินพระสถูปแล้วคนรุ่นหลัง เช่น สมัยอยุธยาไปสร้างปราสาทไว้บนเนินนั้นดังปรากฏหลักฐานอยู่ที่เจดีย์พระประโทนหรือองค์พระปฐมเจดีย์^๒

ประเพณีการสร้างพระสถูปเจดีย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นนิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ เช่นเมื่อคราวที่พระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้านิพพาน พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ไว้เพื่อให้พุทธบริษัทได้ทำการสักการะ ดังที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ที่มณิกายที่ได้กล่าวว่า สถูปหรือเจดีย์รุ่นแรกในประเทศไทยนั้น มีขึ้นตั้งแต่สมัยที่ดินแดนของประเทศไทยยังมีชื่อเรียกว่าดินแดนสุวรรณภูมิ คือสมัยหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๒๗๔ ปี ในครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมาประกาศศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ต่อมาขึ้นเป็นสถูปเจดีย์สมัยทวารวดีนี้ยังยึดถือเอาศิลปะในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ คือ สยามประเทศเป็นเกณฑ์^๓ ซึ่งสถูปเจดีย์มักใช้ฐานในการก่อสร้าง ฐานมักเป็นสี่เหลี่ยม เช่นเจดีย์จุลปะโทน จ. นครปฐม เป็นต้น

^๑ สวณ รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๐.

^๒ น.ณ ปากน้ำ, สถูปเจดีย์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

เรื่องราวที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงบ่อเกิดและประเพณีการสร้างพระสถูปหรือเจดีย์ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างพระสถูปหรือเจดีย์ในประเทศไทย ถึงแม้ว่าเจดีย์เหล่านั้นถูกสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่ไม่ประณีต คุไม่สวยงามแต่ก็มีคุณค่าในด้านจิตใจ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมด้านพุทธศิลป์ของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พุทธศิลป์ในงานพระสถูปเจดีย์ทั้งหลายเหล่านั้นในปัจจุบันได้ถูกสานต่อและมีการพัฒนาให้สวยงามมากยิ่งขึ้น ซึ่งในแต่ละภูมิภาคมีการตกแต่งเป็นลวดลายต่างๆ อย่างสวยงามตามยุคสมัยเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน ในภาคอีสานถ้าจะพูดถึงเจดีย์ที่สวยงามในยุคปัจจุบันนี้ ก็ต้องยอมรับเลยว่า พระมหาเจดีย์ชัยมงคล วัดผาน้ำทิพย์ประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ก็เป็นส่วนหนึ่งของงานก่อสร้างที่มีความอลังการงานศิลปะ และเป็นเจดีย์อีกองค์หนึ่งที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในภาคอีสานในปัจจุบันนี้ พระมหาเจดีย์ชัยมงคลนี้ก่อสร้างขึ้นโดยพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) และคณะศิษยานุศิษย์ตลอดทั้งพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้นที่วัดผาน้ำทิพย์ประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) เป็นประธานในการก่อสร้างครั้งนี้

มูลเหตุในการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนี้ เนื่องมาจากหลวงปู่ศรี มหาวิโร ท่านได้รับพระบรมสารีริกธาตุมาเป็นกรณีพิเศษและหลวงปู่ก็ได้พิจารณาเห็นว่าครูบาอาจารย์สายอีสานที่มีความรู้ระดับนักปราชญ์และเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้นมีจำนวนมากน่าจะสร้างถาวรวัตถุขึ้นมาเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าอัฐิธาตุและรูปเหมือนของครูบาอาจารย์ทั้งหลายเหล่านั้นไว้ ซึ่งเป็นคำปรารภของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ในการประชุมสงฆ์และคณะศิษยานุศิษย์ และต่อมาหลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้นำเรื่องที่ได้รับพระบรมสารีริกธาตุเข้าในที่ประชุมพระสังฆาธิการภาค ๘-๙-๑๐-๑๑ (ธรรมยุต) และที่ประชุมก็เห็นด้วยและให้หลวงปู่ศรี มหาวิโร เป็นประธานในการก่อสร้าง รูปแบบและศิลปะที่สร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนั้น ได้รับการออกแบบให้เป็นศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างภาคกลางและภาคอีสาน เป็นการผสมผสานระหว่างพระปฐมเจดีย์และพระธาตุพนมออกแบบโดยกรมศิลปกร ภายในเจดีย์เป็นห้องโถงมี ๗ ชั้น แต่ละชั้นประดับตกแต่งอย่างสวยงามอลังการ ส่วนภายนอกครอบองค์เจดีย์รายล้อมด้วยเจดีย์องค์เล็กทั้ง ๘ ทิศ และวิเวกที่สนที่ที่สวยงามของธรรมชาติเพื่อที่เขาเขียวแล้วสวยงามตระการตา^๔

สถานที่ตั้งของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลที่ตั้งอยู่บนยอดเขาจึงทำให้พระมหาเจดีย์ชัยมงคลดูเด่นและเป็นที่สนใจของผู้ที่ผ่านไปผ่านมาแล้ว จุดเด่นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล คือ ศิลปะประติมากรรมภายในพระมหาเจดีย์ ที่มีความสวยงาม วัตถุที่นำมาใช้ใน

^๔ สุติมา ฮามคำไพ, “พระมหาเจดีย์ชัยมงคล กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

การสร้างล้วนเป็นวัตถุที่มีค่าและทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นวัตถุนำมาใช้ในการแกะสลัก การปั้น และ ลีที่ใช้ทำในพระมหาเจดีย์ ด้านศิลปะประติมากรรมทั้งหลายได้ถูกออกแบบมาในเชิงสร้างสรรค์ คือ ประยุกต์เอาศิลปะต่างยุคต่างสมัย และต่างภาคต่างท้องถิ่นมารวมกันเกิดเป็นงานศิลปะที่มีความสวยงามอีกแบบหนึ่งซึ่งอาจถือได้ว่าผลงานด้านประติมากรรมใหม่ในรูปแบบใหม่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ดูแล้วทำให้แปลกหูแปลกตา เกิดความน่าทึ่ง ทั้งนี้อาจจะเป็นแค่ความรู้สึกส่วนตัวเพียงคนเดียว คนอื่นอาจจะเห็นแตกต่างจากนี้ก็ไม่ได้ เช่น มันไม่แปลกดูยังเดิมๆ เหมือนศิลปะในเจดีย์องค์อื่นๆ เพราะเอาศิลปะเก่าที่มีอยู่ก่อนแล้วมาผสมผสานรวมกันเท่านั้นเอง อีกอย่าง ถ้าพูดในด้านความงามของศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมหรือประติมากรรมก็ตามโดยหลักแล้ว ศิลปะย่อมงามเสมอ เพราะมันเป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยอาศัยการเลียนแบบจากธรรมชาติ เป็นการแสดงออกถึงจินตนาการของศิลปินและเป็นสื่อที่เขาอยากถ่ายทอดออกมา^๕ จึงทำให้งานศิลปะเหล่านั้นยิ่งสวยงามมากขึ้น ถึงแม้จะไม่ได้เหมือนของจริงเพราะขาดวัตถุในการสร้างหรือขาดประสบการณ์ในด้านเทคนิค จึงทำให้งานศิลปะชิ้นนั้นออกมาไม่งามอย่างที่คาดไว้ แต่ก็ยังงามในด้านจิตใจ ในประเด็นนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ชมศิลปะด้วย เพราะคนที่ชมศิลปะอาจจะมีประสบการณ์เรื่องศิลปะจึงเห็นความงามแตกต่างกันไป

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าประติมากรรมภายในพระมหาเจดีย์นั้นมีความโดดเด่นและสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล แต่ผู้ที่ได้ชมหรือพบเห็นแต่ละคนอาจจะมีมุมมองหรือความเห็นในเรื่องความงามนี้ไม่เหมือนกัน เช่น บางคนอาจจะบอกว่าใช่ๆเป็นศิลปะที่งดงามจริงๆ บางคนอาจจะบางใจงาม บางคนอาจจะบอกว่าก็เหมือนที่เคยเห็นทั่วไป หรือบางคนอาจจะบอกว่าไม่งามเลย จากประเด็นในเรื่องของมุมมองความงามของแต่ละคนหรือข้อถกเถียงเรื่องความงามนี้จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะหาข้อสรุปหรือเกณฑ์ตัดสินความงามที่เหมาะสมที่จะใช้ตัดสินความงามของประติมากรรมภายในองค์พระมหาเจดีย์ชัยมงคลนี้ โดยจะศึกษาวิจัยเกณฑ์ตัดสินความงามทางสุนทรียศาสตร์ว่าเกณฑ์ไหนเหมาะที่จะเป็นเกณฑ์ตัดสินความงามของประติมากรรมภายในองค์พระมหาเจดีย์ชัยมงคล

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาทฤษฎีความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติและลักษณะทางประติมากรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

^๕ ราชละเอียด, ผ.ศ. พวง มีนอก, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๕-๓๕๗.

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความงามทางประติมากรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคลตามหลักสุนทรียะ

๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

ความงาม หมายถึง ความสามารถในการดึงดูดความสนใจของงานทั้งด้านเทคนิคการสร้างรูปแบบ รูปทรงของประติมากรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

ประติมากรรม หมายถึง งานแกะสลักและปั้นที่เป็นศิลปะสร้างสรรค์รูปแบบหรือตัวแทนนามธรรมทั้งในรูปแบบลอยตัวหรือปูนด้าในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล หมายถึง เจดีย์องค์หนึ่งของจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีความยิ่งใหญ่และงดงามตั้งอยู่ที่วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยสิ่งสวยงาม ในงานวิจัยเล่มนี้หมายถึงทฤษฎีความงามทางประติมากรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเอกสาร

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร(Documentary Research) เพื่อศึกษาความงามทางพุทธประติมากรรมพระมหาเจดีย์ชัยมงคลตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยแบ่งเอกสารในการศึกษาออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ๔๕ เล่ม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยเลือกเฉพาะเล่มที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ เอกสารวิชาการของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความงามทางศิลปประติมากรรมพระมหาเจดีย์ชัยมงคลตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์

๑.๔.๒ ด้านเนื้อหา

เพื่อศึกษาความงามทางประติมากรรมและประวัติความเป็นมาความงามทางพุทธประติมากรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้ ๓ ทฤษฎีในการวิเคราะห์ความงามใน ๓ ชั้นของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล คือ

(๑) ชั้นที่ ๑ จะใช้ทฤษฎีอัตวิสัย (๒) ชั้น ๒ จะใช้ทฤษฎีปรวิสัย และ (๓) ชั้นที่ ๓ จะใช้ทฤษฎีสัมพัทธวิสัยในการวิเคราะห์

๑.๔.๓ ด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้พื้นที่เฉพาะภายในของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลวัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นหลัก

๑.๔.๔ ด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๑. ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลด้านคุณภาพ ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงโดยจำนวนประชากร ได้แก่

๑. เจ้าคณะอำเภอหนองพอกฝ่ายธรรมยุตและฝ่ายมหานิกาย	จำนวน ๒ รูป
๒. เจ้าอาวาสวัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม	จำนวน ๑ รูป
๓. สถาปนิกผู้ออกแบบหรือผู้มีส่วนในการออกแบบ	จำนวน ๒ คน
๔. ปราชญ์ชาวบ้านและกลุ่มนักท่องเที่ยว	จำนวน ๕ คน
๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านกลาง, กำนันตำบลผาน้ำย้อย, อบต. ผาน้ำย้อย, และวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด	จำนวน ๕ คน
รวม	จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

คณะศึกษานุศิษย์ของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้กล่าวไว้ในหนังสือวีระปฏิปทา มหาวิโรชีวประวัติ ธรรม และข้อวัตรปฏิปทา องค์หลวงปู่ศรี มหาวิโร พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นศิลปะร่วมสมัยระหว่างภาคอีสานและภาคกลางเป็นเจดีย์องค์ใหญ่สูงตระหง่านรูปทรงแปดเหลี่ยมใหญ่โตมาก แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น เพื่อจุดหมายต่างๆ^๖

น.ณ ปากน้ำ ได้กล่าวไว้ในหนังสือสถาปัตยกรรมในประเทศไทยอีกว่า เจดีย์แบบพระธาตุพนมและพระธาตุเชิงชุมนี้ยังมีปรากฏในที่หลายแห่งแม้ในขอนแก่นก็มีองค์เล็กๆ ที่ลาวก็มีปรากฏ

^๖ คณะศึกษานุศิษย์ของหลวงปู่ศรี มหาวิโร, วีระปฏิปทา มหาวิโร ชีวประวัติ ธรรม และข้อวัตรปฏิปทา องค์หลวงปู่ศรี มหาวิโร, (กรุงเทพมหานคร: ศรีสยามบรรจุกิจภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕.

เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่มาก และที่หลวงพระบางก็ใหญ่โตเช่นกัน แสดงว่ารูปทรงของเจดีย์พระธาตุแบบนี้เป็นที่นิยมกันมากตั้งแต่สมัยทวารวดีในดินแดนแถบนี้มานานแล้ว^๓

พ่วง มินอก ได้กล่าวในหนังสือสุนทรียศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องความงาม ว่า สภาวะแห่งความงามทั้งหมดขึ้นอยู่กับประสบการณ์ จินตนาการ มโนภาพ หรือ อุดมคติของเราเอง แม้เราแยกสภาวะแห่งความงามตามธรรมชาติออกไปจากความงามทางศิลปะ ความงามนั้นก็มิได้มีสภาวะเป็นอิสระจากความรู้ของเราเลย แต่ภาวะแห่งความงามตามธรรมชาตินั้นย่อมแตกต่างไปจากความงามทางศิลปะ โดยที่ความงามตามธรรมชาติเป็นสภาวะที่มีอยู่ในกระบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของมันเอง แต่ความงามทางศิลปะเป็นความงามที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง โดยการประมวลประสบการณ์แห่งอารมณ์ที่เคยได้สัมผัสในชีวิตประจำวัน แล้วถ่ายทอดโดยผ่านทางมโนภาพ จินตนาการ หรืออุดมคติ^๔

บุญชู โรจนเสถียร ได้กล่าวถึงมูลเหตุที่เกิดพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือตำนานสถาปัตยกรรมไทย ว่า พระสถูป (ที่เรามักเรียกกันว่า “พระเจดีย์” เช่นที่ชอบสร้างตามวัด) นั้นมีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนพุทธกาล และไม่เฉพาะแต่สำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สถูปที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุของคนอื่นๆ ก็มีตามที่ได้ตรวจพบโบราณวัตถุในอินเดียภายหลัง พิศราธิกุลลักษณะพระสถูปที่สร้างแต่สมัยโบราณมาตลอดกาลบัดนี้ เห็นว่าสถูปชั้นเดิมทีเดียวก็จะเป็นพูนดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุแล้วลงเชือกรอบกันดินพัง และบนโคกนั้นจะปกรั่มหรือฉัตรไว้เป็นเกียรติยศด้วย ขนาดของสถูปที่จะใหญ่หรือจะเล็กหรือทำโดยประณีตบรรจงหรือพอไปได้ก็แล้วแต่กำลังผู้สร้าง ต่อมาชั้นหลังจึงมีการตกแต่งแปลงรูปพระสถูปให้งดงามวิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น เช่นแต่งกองดินให้เป็นรูปทรง ทำเชือกให้เป็นฐานและชั้นทักษิณ ทำรูปบัลลังก์ตั้งบนหลังโคกก่อฉัตรเป็นยอด ของเหล่านี้เกิดขึ้นในสมัยพระพุทธศาสนารุ่งเรือง จนเป็นประธานของประเทศคือสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นต้น^๕

สันติ เล็กสุขุม กล่าวถึงแบบของเจดีย์ไว้ในหนังสือเจดีย์ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์เจดีย์ในประเทศไทย ว่า งานสร้างเจดีย์มีต้นแบบในประเทศอินเดียโบราณพัฒนามาจากลักษณะของเนินดินเหนียวหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นที่มาของระฆังที่รู้จักเรียกกันในปัจจุบัน เหนือระฆังทำ

^๓ น. ณ ปากน้ำ, *สถูปเจดีย์ในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๔.

^๔ พ่วง มินอก, *สุนทรียศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗๑-๒๗๒.

^๕ บุญชู โรจนเสถียร, *ตำนานสถาปัตยกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔) จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘.

บัลลังก์หรือพุทธอาสน์และทำฉัตรปักเป็นส่วนยอด ต่อมาจึงมีจึงมีรูปแบบเจดีย์ทรงอื่นๆ มีการคลี่คลายปรับปรุงอยู่ในดินแดนต่างๆ ที่รับนับถือพระพุทธศาสนา^{๑๐}

อภิญญ์ โปธิ์สถาน ได้กล่าวถึงความงามไว้ในหนังสือ “วิถีคิด วิถีเชื่อ อีสตรี” เกี่ยวกับความงามทางสุนทรียศาสตร์ ว่า เรื่องเกี่ยวกับความสวยสดงดงาม (Beauty) นี้ เป็นศาสตร์ความรู้แขนงหนึ่งที่มีอยู่ในโลกใบนี้ ซึ่งเรียกกันว่า สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เรื่องของความงามนอกจากจะเป็น“ศาสตร์” แล้วยังเป็น “ศิลป์” ที่ทรงคุณค่าต่อผู้คนชาย-หญิง และต่อโลกของเรา เหตุเพราะความงามหรือความสวยสดงดงามจะช่วยสื่อแนวคิดทางสุนทรียะต่อผู้ชมและช่วยให้ชีวิตของผู้คนและโลกดูสดใสและสวยงามไปตามความคิดและประสบการณ์ของผู้คนที่มองชมได้^{๑๑}

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอุดม ปญญาโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์” ได้ข้อสรุปดังนี้ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในตะวันตกกับพุทธปรัชญาเถรวาทมีความแตกต่างกัน ๒ ประเด็นหลัก คือ ประเด็นแรก เรื่องความมีอยู่ของความงาม ในประเด็นนี้ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตกอธิบายไปใน ๓ แนวทางตามพื้นฐานอภิปรัชญา ได้แก่ ๑) แนวคิดแบบวัตถุนิยมหรือสสารนิยม ซึ่งเป็นทัศนะว่า สิ่งที่มีจริงคือวัตถุเท่านั้น ๒) แนวคิดแบบจิตนิยม มีทัศนะว่า สิ่งที่มีอยู่จริง คือจิตเท่านั้น ๓) แนวคิดแบบทวินิยม มีทัศนะว่า ทั้งวัตถุหรือสสารและจิตเป็นสิ่งที่อยู่จริง ขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาท มีพื้นฐานแนวคิดทางอภิปรัชญาที่แตกต่างกับแนวคิดแบบวัตถุนิยมและจิตนิยม เพราะพุทธปรัชญาเถรวาทมิได้มีแนวคิดแบบสุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่งและมีลักษณะบางอย่างคล้ายกับทวินิยมแต่ก็แตกต่างกับทวินิยมแบบตะวันตก เพราะว่าพุทธปรัชญาเถรวาทมีทรรสนะเกี่ยวกับการมีอยู่ของจิตและสสารวัตถุนบนพื้นฐานของหลักไตรลักษณ์ และอทิปปัจจยตา หรือปฏิเสธสมุปปาท^{๑๒}

พิบูลย์ ลี้มพานิชย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย” ได้กล่าวถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมเจดีย์ว่า สถาปัตยกรรมเจดีย์แต่เดิมนั้นสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อพระสงฆ์สาวกเดินทางไปประกาศศาสนา ณ ที่ใด หากนำพระบรมสารีริกธาตุไปด้วยก็จะนำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในสถาปัตยกรรมเจดีย์ที่ก่อไว้เพื่อให้คนเคารพบูชา

^{๑๐} สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์ ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๑๑} อภิญญ์ โปธิ์สถาน, วิถีคิด วิถีเชื่อ อีสตรี, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

^{๑๒} พระมหาอุดม ปญญาโก, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

เป็นหลักยึดเหนี่ยวของจิตใจในประเทศนั้นๆต่อมาภายหลังพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งที่หายาก วัตถุประสงค์ในการสร้างเจดีย์จึงเปลี่ยนไป คือไม่ได้สร้างเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น แต่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่พระพุทธเจ้าและเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า^{๙๓}

ดวงเดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพลีธู ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวิ นันทขว้าง” ได้กล่าวถึงความมีอยู่ของความงามและเกณฑ์ในการตัดสินความงามว่า การตัดสินคุณค่าทางความงามนั้น ไม่สามารถใช้เกณฑ์หรือเหตุผลที่เป็นรูปธรรมมาพิสูจน์ได้อย่างคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ จึงทำให้เกิดทฤษฎีในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะหลายทฤษฎีซึ่งเกี่ยวกับจิตของผู้รับรู้ วัตถุทางสุนทรียะและความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสิ่งนี้ นักปรัชญาและนักสุนทรียศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีทางความงามซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปถึงความมีอยู่ของความงามไว้ด้วยกันถึง ๔ ทฤษฎี ๑) ทฤษฎีอัตนิยม (Subjectivism) ๒) ทฤษฎีอปรนัยนิยม (Objectivism) ๓) ตามหลักสัมพัทธนิยม (Relativism) ๔) ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value)^{๙๔}

สุติมา ฮามคำไพ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระมหาเจดีย์ชัยมงคลกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ได้กล่าวถึงมหาเจดีย์ชัยมงคลว่า พระมหาเจดีย์ชัยมงคลที่เป็นศาสนสถานที่มีความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมเนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีรูปแบบและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาไทย เน้นสิ่งก่อสร้างด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งดงาม ตลอดจนโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมพื้นบ้านกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว^{๙๕} จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเล่มนี้ ซึ่งประเด็นที่ได้ศึกษาทบทวนนั้นมีดังนี้ คือ (๑) มูลเหตุการณสร้างพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนา (๒) ประเด็นของความงามทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งประเด็นทั้ง ๒ นี้มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเล่มนี้มาก ประเด็นที่ (๑) ทำให้รู้ถึงวัตถุประสงค์ องค์ประกอบของพุทธศิลป์ในพระเจดีย์ ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม

^{๙๓} พิบูลย์ ลี้มพานิชย์, “ศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^{๙๔} นางสาวดวงเดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพลีธู, “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวิ นันทขว้าง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๕.

^{๙๕} สุติมา ฮามคำไพ, “พระมหาเจดีย์ชัยมงคลกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

ประติมากรรม และอื่นๆ ที่เป็นความงามตามหลักพุทธศิลป์ ประเด็นที่ (๒) ทำให้รู้และเข้าใจในความงามในมุมมองของสุนทรียศาสตร์ว่ามีมาตรการหรือใช้เกณฑ์ตัดสินความงามอย่างไร เดิมแล้วผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ความงามของพุทธศิลป์ตามหลักสุนทรียศาสตร์ เมื่อได้ไปเห็นประติมากรรมภายในองค์พระมหาเจดีย์ที่มีความงดงาม จึงอยากจะศึกษาวิเคราะห์ความงามของประติมากรรมเหล่านั้นในมุมมองของสุนทรียศาสตร์ ซึ่งยังไม่มีใครทำการศึกษาในเรื่องนี้สำหรับพระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีแต่ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น สุติมา ฮามคำไพ ได้ศึกษาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ความงามของประติมากรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นกาวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สัมพันธ์ตรงกับหัวข้อที่ตั้งเอาไว้ให้มากที่สุด โดยแบ่งขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยออกได้ดังนี้

๑.๖.๑ สํารวจเอกสารและรวมข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลือกศึกษาเฉพาะเล่มที่เกี่ยวข้อง

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ งานวิทยานิพนธ์ของนักวิชาการร่วมสมัย เอกสารงานวิจัย บทความและสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๓. เก็บข้อมูลต่างๆของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลอย่างละเอียด และสัมภาษณ์แบบ มีโครงสร้างจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๑.๖.๒ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยกำหนดใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเป็นแบบมีโครงสร้างประกอบไปด้วย สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป แบบสัมภาษณ์ และเครื่องบันทึกเสียง

๑. การสร้างแบบสัมภาษณ์

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์มีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับเจดีย์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒. ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ ๑) มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้พิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหาภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม

๕. เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำแล้วนำไปเก็บข้อมูล

๒. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึง เจ้าคณะอำเภอหนองพอกฝ่ายธรรมยุตและฝ่ายมหานิกาย และเจ้าอาวาสวัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วนาราม ปราชญ์ชาวบ้าน และ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านกลาง กำนันตำบลผาน้ำย้อย องค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย (อบต.) และวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

๒. สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยแจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บข้อมูล

๔. ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

๑.๖.๓ นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

นำข้อมูลที่รวบรวมทั้งเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ตีความ แล้วจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๓. นำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุปผลเป็นงานวิจัย

๑.๖.๔ เรียบเรียงและนำเสนอข้อมูล

๑. เรียบเรียงข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์

๒. จัดระเบียบข้อมูลและเขียนวิทยานิพนธ์

๓. ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ข้อมูลวิจัย

๔. สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

๑.๓ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๓.๑ ให้ทราบประวัติและลักษณะทางประติมากรรมของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

๑.๓.๒ ทำให้ได้รู้ถึงความงามในพุทธประติมากรรมตามหลักสุนทรียศาสตร์

๑.๓.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความงามทางพุทธประติมากรรมของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลตามทฤษฎีสุนทรียะ